

Till
Regeringen
Utbildningsdepartementet

Idéburna skolors riksförbund (ISR) organiserar icke vinstutdelande fristående skolor och arbetar för att stärka möjligheterna för olika idéburna pedagogiska alternativ att bedriva förskola/skola inom det svenska utbildningsväsendet. ISR verkar för att försvara friskolereformens mångfaldssyfte och för en deltagande målstyrning där skolorna själva kan styra över hur verksamheten ska organiseras för att nå de nationella målen. På så vis främjas en reell pedagogisk mångfald, vilket är en förutsättning för en verklig valfrihet för elever och föräldrar. Med idéburna skolor avses den definition som tagits fram av utredningen Idéburna aktörer i välfärden, SOU 2019:56

Idéburna Skolors Riksförbunds (ISR) yttrande om En förbättrad elevhälsa (SOU 2025:113)

ISR:s sammanfattande bedömning:

ISR ställer sig bakom stora delar av förslagen om att förstärka elevhälsan under förutsättning:

- att det kan organiseras på ett flexibelt sätt,
- att det finns en garanterad finansiering, samt
- att det utreds vidare hur kommunerna som hemkommuner (inkluderande också de enskilda huvudmännen) kan få ansvaret för organisation och administration när det gäller den utökade elevhälsan. På samma sätt bör kommunerna som hemkommuner skriva samverkansavtal med regionerna som också omfattar de enskilda huvudmännen.

ISR har dock invändningar mot de övergripande tankefigurer som ramar in och strukturerar utredningens såväl analys som förslag.

För det första gäller det synsättet att det är förtydliganden, lagskrivningar och centralt framtagna föreskrifter tillsammans med inspektion och granskning som är vägen till en förbättrad elevhälsa. Risken är stor att det utvecklas administrativt tunga system som visserligen kan kvalitetssäkras enligt föreskrivna kriterier – vilket dock inte är detsamma som att problemen som orsakar ohälsan försvinner.

För det andra innebär förslagen att det är elevhälsan och inte den pedagogiska personalen som ges ansvaret för att för att skapa en god lärandemiljö för elevernas kunskapsutveckling och personliga utveckling. Sambandet mellan de pedagogiska verksamheterna och den psykiska ohälsan skulle behöva utredas ordentligt liksom hur det hänger ihop med olika systemfaktorer. Betydelsen av pedagogiska verksamheter som ger eleverna ett meningsfullt

sammanhang och en tillhörighet kan inte överskattas. Därför måste den pedagogiska personalen ses som nyckelaktörer i det främjande elevhälsoarbetet. Utredningens förslag att det tvärprofessionella elevhälsoteamets uppdrag ska utökas till ansvar för att skapa en god lärandemiljö för elevernas såväl kunskapsmässiga som personliga utveckling bidrar till att snäva in förståelsen av det pedagogiska uppdraget till ett ensidigt kunskapsrelaterat uppdrag. Detta är i strid med de idéburna skolornas verksamheter som kännetecknas av ett helhetstänkande där utbildning ses som bildning och omfattar såväl lärande som personlig utveckling.

Slutligen bedömer ISR att utredaren inte tillräckligt har behandlat och redovisat de komplikationer som idag uppstår i elevhälsans medicinska insats och dess arbete och samverkan internt och externt. Därför lämnar vi förslag på några förändringar i sekretessen som i vårt tycke balanserar elevens och dess närståendes integritetsbehov mot den information som behöver lämnas för att eleven ska kunna ges det stöd som behövs för att utvecklas och nå skolans mål och kunskapskrav.

ISR tillstyrker förslagen:

- som syftar till att förtydliga och bredda elevhälsans syfte och uppdrag,
- som innebär att tillgången till elevhälsans professioner ska stärkas,
- som innebär att skolhuvudmannen årligen ska informera om elevhälsans uppdrag och bemanning, (Skoll 2 kap. 25 d §),
- som innebär att det även fortsättningsvis ska vara möjligt att anordna elevhälsa för elever i kommunal vuxenutbildning, (Skoll 2 kap. 26 §),
- om utökade hälsobesök och hälsosamtal följt av förslag om förstärkta möjligheter för insatser för lättare fysiska och psykiska vårdbehov, (Skoll 2 kap. 27 - 27 a §§),
- om förbättrad samverkan mellan elevhälsan, skolan i övrigt, hälso- och sjuk-vården och socialtjänsten, (Utredningen kap. 5.8),
- om att det vid varje skolenhet ska finnas en samordnande funktion som ansvarar för att samordna insatser, (Skoll 2 kap. 28 b §),
- om att flytta skollagens skrivningar om elevhälsans del i skolans kvalitetsarbete till bestämmelsen om skolans kvalitetsarbete i övrigt i skollagen 4 kap. 4 §.

ISR avstyrker förslag om:

- Att skolhuvudmän ska ingå samverkansöverenskommelser med regionen om hälso- och sjukvård. I stället ska kommunen ingå samverkansavtal med regionen som omfattar såväl kommunala skolor som enskilda huvudmän. (29 kap. 13 a §)
- Att endast hälso- och sjukvårdskuratorer ska få anställas i elevhälsans psykosociala elevhälsa. (Skoll 2 kap. 25 a §)
- Att bestämmelser i skollagen införs om att rektorn ska se till att det upprättas en bemanningsplan för elevhälsan vid varje skolenhet i vilken elevhälsans bemanning analyseras och beräknas med utgångspunkt från nationellt fastställda beräkningsgrunder. (Skoll 2 kap 25 b §)
- Att bestämmelser i skollagen införs om en lägsta frekvens med vilken elevhälsans professioner ska vara tillgängliga vid skolenheten. Skolsköterska, hälso- och sjukvårdskurator, specialpedagog eller speciallärare ska finnas tillgänglig i skolans lokaler varje vecka. Psykolog ska finnas tillgängliga i skolans lokaler varannan vecka och skolläkare månadsvis. (Skoll 2 kap. 25 c §)
- Att bestämmelser i skollagen införs om att huvudmannen ska garantera att varje elev som anmäler behov av elevhälsan för hälso- och sjukvårdsinsatser vid lättare fysiska och psykiska vårdbehov ska få en bedömning av lämplig hälso- och sjukvårdspersonal inom elevhälsan inom viss tid. (Skoll 2 kap. 28 a §)
- Att insatser ska göras för att stärka huvudmannens styrning och ledning av elevhälsans medicinska insats samt utredningens bedömning om att inget behov finns av ändringar i nuvarande offentlighets- och sekretessreglering. (med anledning av utredningens förslag.) (Utredningen kap. 6.10.5 och 6.12)

ISR föreslår:

- Att en vidare utredning tillsätts att se över hur organisering och ansvar för den utökning av elevhälsan som föreslås kan läggas på kommunen som hemkommun (liksom i de andra nordiska länderna) – omfattande såväl kommunala som enskilda skolor.
- Att kommunen som hemkommun ingår samverkansavtal med regionen som omfattar såväl kommunala skolor som enskilda huvudmän.

- Att nuvarande finansiering genom statsbidrag för uppbyggnad av skolsociala team, som för närvarande i praktiken enbart är sökbara för kommunala huvudmän med många skolenheter, görs om så finansieringsstrukturen även inkluderar enskilda huvudmän och därmed enskildas tillgång till skolsociala team.
- Att sekretessen i elevhälsans medicinska insats ändras så att det i vissa fall ska vara möjligt att med endast en vårdnadshavares samtycke lämna uppgifter om en elev mellan de självständiga verksamhetsgrenarna i skolan. På samma sätt bör det vara möjligt för extern hälso- och sjukvård att lämna skolan resultatet av en i sjukvården genomförd undersökning, när ett samtycke endast getts av den ene vårdnadshavaren.

ISRs motiv och bedömning

Bakgrunden till utredningen är att ohälsan (såväl den fysiska som den psykiska) ökar bland barn och unga. En annan bakgrund är den stora variationen när det gäller tillgång till elevhälsan. För att förbättra såväl elevhälsan som elevernas hälsa föreslår utredningen att elevhälsans syfte och uppdrag ska förtydligas, breddas och förstärkas. Förslagen ger elevhälsan ett utvidgat uppdrag: inte endast skolrelaterade hälsoproblem ska uppmärksammas och åtgärdas. Elevhälsan ska också kunna behandla lättare hälsoproblem samt genom att arbeta i tvärprofessionella team åtgärda skolmiljön på grupp- och skolenhetsnivå. Genom att förtydliga uppdraget och centralt ta fram föreskrifter ska också skolinspektionens gransknings- och uppföljningsarbete underlättas.

ISRs bedömning är att förslagen visserligen kan leda till en större likvärdighet men med tveksamma effekter. Ett problem är att analys och åtgärdsförslag begränsas till elevhälsans insatser (vilket ju följer av direktiven) trots att det finns en stark samvariation mellan psykisk ohälsa och trivsel, trygghet och framgång i skolarbetet. Utredningen konstaterar att ohälsan har samband med skolarbetet och den pedagogiska verksamheten – dock analyseras detta inte närmare vilket hade varit önskvärt. Vi har fått en skola som tycks vara ohälsosam för många elever genom att den skapar stress och otrivsel. Detta förtjänar att analyseras närmare – vad är det som skapar skolans ohälsosamhet? Det handlar sannolikt bland annat om tidigare formella betyg, en "högstadiesifiering" av de lägre stadierna, en växande segregering och en allt större individualisering av skolarbetet tillsammans med en försvagning av undervisningens kollektiva karaktär.

Det blir problematiskt när analys och förslag tas fram inom samma ramar, med samma logik, som också kan vara orsaker till den ohälsosamma skolan. Dessa ramar förordar sådant som att förtydliga och reglera, lagskriva och föreskriva, granska och sanktionera. Det finns en uppenbar risk att förslagen skapar beteenden i skolorna att "göra saker på rätt, föreskrivet sätt", snarare är att "göra rätt saker".

De sammantagna förslagen är kostnads- och administrationsdrivande. Konsekvenserna för små skolhuvudmän kan bli orimliga. Istället för att bygga upp den förstärkning av elevhälsan som föreslås på varje skola kan man tänka sig en kombination av en basorganisation på varje skolenhet (ungefär som idag) med en centralt placerad utökad elevhälsa i hemkommunen som kan utnyttjas beroende på vilka behov som finns i de olika skolorna. Rimligen bör kommunen som hemkommun (eller om kommunerna är små – en sammanslagning av kommuner) få ansvar för en organisering som omfattar såväl kommunala skolor som enskilda huvudmän. Skolorna är framförallt pedagogiska verksamheter och det är som sådana de bör bedömas ur elevhälsoperspektiv. Det är därför olämpligt att lägga ansvaret för att utveckla hälsofrämjande lärmiljöer på icke-pedagogisk personal. Utredningens förslag är alltför långtgående och innebär i förlängningen en omvandling av skolan till en vårdgivande organisation. Denna slutsats förstärks av förslaget om att endast hälso- och sjukvårdskuratorer ska få tjänstgöra som kuratorer i skolan. Om det förslaget genomförs skulle det innebära en ensidig och alltför dominant inriktning mot en medicinsk syn på elevers skolproblematik där den sociala aspekten starkt försvagas.

Även om elevernas ohälsa också har många orsaker utanför skolan är det ju viktigt att skolan fungerar som en motvikt och inte förstärker problemen. Utformningen av de pedagogiska miljöerna är avgörande för detta genom en undervisning som skapar trygghet och trivsel i samband med lärandet och på så vis lägger en grund för elevens välmående och utveckling. Den professionella grupp som har ansvar för undervisningen – lärarna – är därför centrala för det främjande skolhälsoarbetet. I utredningen hamnar de dock utanför och blir istället objekt för elevhälsoteamets åtgärder.

I förlängningen finns en risk att skolans pedagogiska verksamheter omvandlas till att bli elevhälsoteamets ansvar och att lärarnas pedagogiska uppdrag reduceras till 'ren undervisning' och lärande. På så vis kan man se förslagen om den förstärkta elevhälsan som kontraproduktiva i det att de riskerar att slå sönder ett pedagogiskt helhetstänkande som integrerar elevernas lärande och personliga utveckling. Ett alternativ vore att rikta uppmärksamheten mot utveckling av hälsobefrämjande pedagogiska verksamheter. Dagens system befrämjar dessvärre betygshets och konkurrens och därmed stress snarare än en tilltro till och glädje i lärandet. Utredningen konstaterar t.ex. att de tidiga formella betygen har bidragit till mer stress hos de yngre eleverna.

ISR menar att utvecklingen gått så långt att frågan måste ställas om utbildningen i dagens skola har förlorat sin bildningsdimension och därmed sin betydelse för den personliga utvecklingen och elevernas välmående. I så fall blir uppgiften att återta utbildningens bildningsuppdrag – något som framförallt är en uppgift för de pedagogiska professionerna – inte för elevhälsan.

Med det sagt – det är bra om elevhälsan kan stärkas och att elever med olika slags problem kan fångas upp och få hjälp tidigare än vad som sker idag. Det är också bra om en förstärkning av den icke-medicinska elevhälsopersonalen kan bidra till att motverka en överdiagnostisering och övermedicinering av problem som kan lösas på andra sätt. Dock får förslagen orimliga konsekvenser för små huvudmän.

ISR föreslår därför en fortsatt utredning av hur elevhälsan – precis som i de andra nordiska länderna – kan ses som en kommunal uppgift så att det är kommunen som hemkommun- inte skolhuvudman – som får ansvaret.

Särskilt om ISR:s kritik mot utredningens syn på sekretessregleringen i skolan

Av regeringens direktiv framgår under avsnittet ”Uppdraget att föreslå hur samverkan mellan elevhälsan, skolan i övrigt, hälso- och sjukvården och socialtjänsten kan förbättras” att utredningen ska ”analysera om det finns behov av ändringar i sekretessregleringen”. Någon analys i ordets rätta bemärkelse finns dock inte i utredningen, varken med avseende på det interna samarbetet i skolan inom elevhälsan eller externt, gentemot till exempel hälso- och sjukvården.

I elevhälsan går idag en tydlig sekretessgräns mellan i OSL: s mening två självständiga verksamhetsgrenar; elevhälsans medicinska insats (EMI) och den särskild elevstödande verksamheten (OSL 8:2). Gränsen går åt båda håll och ger med stöd av ett behörigt samtycke vid sekretess möjlighet till uppgiftslämnande. Från övrig skola finns mot EMI dessutom en generalklausul (OSL 10:27) att utnyttja men från EMI endast en mindre omfattande möjlighet att nyttja OSL 25 kap.13 a §. Rent praktiskt leder detta till stora svårigheter vid de elevhälsomöten som ska genomföras. Är till exempel generalklausulen tillämplig när en viss elev behandlas och kan därför skolsköterska eller skolläkare alls delta? Detta är ett vanligt problem som leder till ständigt olika bedömningar vid elevhälsans möten.

En annan vanlig problematik är att ett samtycke i vissa fall endast ges av den ene vårdnadshavaren vid kontakt med EMI. Samma svårighet uppstår även när externa remissvar till skolan inhämtas från hälso- och sjukvården, till exempel från BUP. När remissvaret ska översändas till skolan saknas emellanåt ett samtycke av båda vårdnadshavarna. Detta medför med dagens lagstiftning att väsentlig och om barnet starkt behövlig information inte alls kan överföras till skolan. Redan idag är det möjligt att från EMI i skolan återföra resultatet av en av skolledningen begärd undersökning som genomförts för att utröna vilken form av undervisningen eleven ska få, oavsett om vårdnadshavarnas gett sitt samtycke, med undantag för tidigare kända och förtroendefulla uppgifter som lämnats av vårdnadshavarna.

På samma sätt bör det vara möjligt för extern hälso-och sjukvård att lämna skolan resultatet av en i sjukvården genomförd undersökning, när ett samtycke endast getts av den ene

2026-05-13

Dnr U2025/02279

vårdnadshavaren. Detta skulle bland annat bättre tillvarata ett barns intresse vid en vårdnadstvist eller annan komplicerad relation vårdnadshavarna emellan.

ISR:s uppfattning är således att den sekretessgräns som idag finns mellan EMI och övrig skola behöver modifieras. ISR kan även tänka sig mer extremt att EMI i framtiden inte ska ses som en i OSL:s mening självständig och egen verksamhetsgren utan att bedömningen vid uppgiftslämnande snarare ska ske utifrån en tydlig etisk-moralisk grund. En annan och mindre omfattande förändring vore att tydligare reglera hur information i ökad grad ska kunna lämnas mellan skolans självständiga verksamhetsgrenar vid de konferenser/möten där enskilda elevers situation dryftas i beslutssammanhang.

Avslutningsvis vill vi nämna att våra förslag bygger på en övertygelse om att skolans sekretessregler behöver förändras, eftersom de idag av skolpersonal och av ISR uppfattas som otydliga och i alltför hög grad gynnar vårdnadshavarna i förhållande till barnet.

För Idéburna Skolors Riksförbund

Håkan Wiclander, ordförande

Ingrid Carlgren, Staffan Olsson, Peter Strömblad

Wenche Rönning, styrelseledamöter